

Agnieszka Czajkowska

Pojęcie przestępczości nieletnich w Polsce

Przegląd Naukowo-Metodyczny. Edukacja dla Bezpieczeństwa nr 1, 17-24

2009

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Agnieszka CZAJKOWSKA

Wyższa Szkoła Bezpieczeństwa z siedzibą w Poznaniu

POJĘCIE PRZESTĘPCZOŚCI NIELETNICH W POLSCE

Na co dzień często słyszymy o przestępczości. Słownik socjologiczny Olechnickiego i Załęckiego nie definiuje jednoznacznie przestępczości. Traktuje przestępstwo jako czyn „zawiniony, naruszający obowiązujące prawo, uznany za społecznie szkodliwy lub niebezpieczny, a jednocześnie zagrożony formalnie określoną karą”.¹

Andrzej Gaberle uważa, że przestępczość towarzyszy człowiekowi nieodłącznie od czasów prehistorycznych do współczesnych. Historię opisuje jako ciąg najeżdżów, rabunków i wyrzynania przeciwników. Przeszłości obecne są w naszym codziennym życiu i różnymi drogami wciskają się do naszych domów, nie pozwalając nam o sobie zapomnieć. Zrozumiałe jest zatem zainteresowanie przestępczością, choć różne są przyczyny, dla których poświęca się jej uwagę.² Dla mnie interesująca jest część zagadnienia przestępczości, a mianowicie – przestępczość nieletnich.

Dziedzina, która zajmuje się interesującym mnie zjawiskiem jest kryminologia, czyli *nauka o przestępczości*. Oczywiście nie tylko kryminologia zajmuje się przestępczością, bo zajmują się nią także takie nauki, jak: prawo karne, wiktymologia, socjologia, psychologia czy resocjalizacja oraz mniej lub bardziej wiele innych.

Przez wiele wieków nie było ścisłego określenia, co jest przestępstwem a co nim nie jest. Decydował o tym król, cesarz, car, książę... Mieli oni pełną władzę nad swymi poddanymi, sami będąc ponad prawem, mogąc się z łatwością wykupić przed kłutwą papieską daniną lub pokutą. Ustawy określające, co jest przestępstwem, pojawiły się w Europie dopiero w wieku XVI, i głosiły zasadę, że dozwolone jest wszystko, co nie jest zakazane. Nadal jednak główną funkcją prawa była jego funkcja *karna*. Dopiero dwa wieki później, w dobie Oświecenia, dostrzeżono jego funkcję *gwarancyjną* – „nie wolno karać za to, czego wcześniej wyraźnie nie zabroniono”.³

Termin *przestępstwo*, używany przez kryminologię zawiera w sobie czyny bezprawne (sprzeczne z przepisami prawnymi), zawinione (tj. takie, których popełnienie można zarzucić temu, kto zachował się w sposób opisany w ustawie, czyli nie jest np. niepoczytalny), społecznie szkodliwe (w stopniu większym niż znikomy) oraz karalne (zagrożone w ustawie sankcją uznaną przez prawo za karę, np. pozbawienie wolności, grzywna).

„Skoro pojęciem «przestępczość nieletnich» obejmuje się wszelkie zachowania świadczące o «zagrożeniu demoralizacją», o braku respektu dla reguł, dla których powinni przestrzegać młodzi ludzie, nie można postawić równości między tym pojęciem a «przestępczością dorosłych» w znaczeniu prawnym”.⁴

Max Weber stawia sprawę przestępstwa z bardzo „ludzkiego” punktu widzenia. Jego zdaniem „każde bezprawie jest wymagającym zadość uczynienia «pre-

¹ K. Olechnicki, P. Załęcki: *Słownik socjologiczny*. Toruń 2000, s. 168

² A. Gaberle: *Nierozłączna triada: przestępczość, przestępca, społeczeństwo*. Gdańsk 2003, s. 7

³ Ibidem, s. 8

⁴ Ibidem, s. 10

stępstwem», a żadne przestępstwo nie jest czymś więcej niż wymagającym zadośćuczynienia «bezprawiem». W jego mniemaniu, człowieka pałającego zemstą za doznaną krzywdę nie obchodzi subiektywny motyw sprawcy, lecz obiektywny skutek jego działania, który zdominował uczucia poszkodowanego i wzbudził w nim potrzebę zemsty.⁵

Przestępstwo nieletnich w polskim prawie karnym

Polskie prawo karne nie definiuje wprost pojęcia przestępstwa. Jednakże (Ustawa z dnia 06.06.1997r.) art. 1§1 Kodeksu Karnego mówi, że „odpowiedzialności karnej podlega ten, kto popełnia czyn zabroniony pod groźbą kary przez ustawę obowiązującą w czasie jego popełnienia”. Art. 1§3k.k. mówi, że „nie popełnia przestępstwa sprawca czynu zabronionego, jeżeli nie można mu przypisać winy w czasie czynu”. Analiza tego przepisu w połączeniu z dalszymi przepisami niniejszej ustawy, a w szczególności jej części ogólnej pozwala na skonstruowanie takiej definicji, która brzmi: „Przestępstwem jest czyn człowieka zabroniony przez ustawę pod groźbą kary jako zbrodnia lub występki, bezprawny, zawiniony i społecznie szkodliwy w stopniu wyższym niż znikomy”.⁶

Czyn karalny jest pojęciem sensu *stricte* odnoszącym się do naruszeń prawa karnego materialnego przez nieletnich. Pojęcie czynu karalnego definiuje Ustawa z dnia 26.10.1982r. o postępowaniu w sprawach nieletnich. Jednakże i w tym akcie prawnym nie pada wprost definicja encyklopedyczna. Art. 1§2 cytowanej ustawy mówi, że „ilekroć w ustawie jest mowa o: (...) 2) «czynie karalnym» – rozumie się przez to czyn zabroniony przez ustawę jako: a) przestępstwo lub przestępstwo skarbowe albo b) wykroczenie określone w art. 51 [zakłócenie spokoju lub porządku publicznego], 69 [niszczenie znaków umieszczonych przez organ państwowy], 74 [niszczenie, usuwanie lub czynienie niewidocznymi znaków lub napisów ostrzegających o niebezpieczeństwie], 76 [rzucanie kamieniami lub innymi przedmiotami w pojazd mechaniczny będący w ruchu], 85 [samowolne ustawianie, niszczenie lub włączanie znaków, sygnałów lub urządzeń ostrzegawczych lub zabezpieczających], 87 [kierowanie pojazdem w stanie po użyciu alkoholu lub innego podobnie działającego środka], 119 [zabór mienia w celu przywłaszczenia – kradzież], 122 [paserstwo umyślne i nieumyślne], 124 [umyślne uszkodzenie lub zniszczenie mienia], 133 [nabywanie w celu odsprzedaży z zyskiem biletów wstępu na imprezy] lub 143 [złośliwe utrudnianie lub uniemożliwianie korzystania z urządzeń użyteczności publicznej] Kodeksu wykroczeń”.⁷

Jak widać z powyższego, prawo karne nie rozróżnia przestępstwa i czynu karalnego ze względu na jakieś szczególne znamię.

Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich mówi, że czyn karalny to czyn zabroniony przez ustawę jako przestępstw. Kodeks karny w części szczególnej zawiera katalog wszystkich czynów zabronionych, które są właśnie przestępstwami. Dlaczego więc jeżeli nieletni dopuszcza się czynu określonego, np. w art. 279§1 K.k. nie mówi się, że popełnił przestępstwo, a czyn karalny, skoro *modus operandi* jest identyczny? Dlatego tak się dzieje gdyż, aby czyn nazwać przestępstwem, muszą być zrealizowane wszystkie elementy tego czynu, tzw. ustawowe

⁵ M. Weber: *Gospodarka i społeczeństwo. Zarys socjologii rozumiejącej*. Warszawa 2002, s. 494

⁶ L. Gardocki: *Prawo karne*. Warszawa 1998, s. 46

⁷ Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich, Dz. U. z dnia 26 października 1982r., Wszystkie informacje podane w nawiasach są podane przez autorkę pracy na podstawie kodeksu wykroczeń.

znamiona przestępstwa już pierwsze znamię, tj. podmiot przestępstwa, jest określony w art. 10. §1.kk jako ten, kto popełnia czyn zabroniony po ukończeniu 17 lat.

Podobnie §2 tego artykułu mówi, że „nieletni, który po ukończeniu 15 lat dopuszcza się czynu zabronionego określonego w art. 134 [zamach na prezydenta RP], art. 148 §1,2 lub 3 [zabójstwo], art. 156 §1 lub 3 [ciężkie uszkodzenie ciała], art. 163 §1 lub 3 [spowodowanie katastrofy budowlanej, jądrowej, wybuchu materiałów wybuchowych itp.], art. 166 [piractwo morskie lub powietrzne], art. 173 §1 lub 3 [spowodowanie katastrofy w komunikacji], art. 197 § 3 [zgwałcenie ze szczególnym okrucieństwem albo wspólnie z inną osobą], art. 252 §1 lub 2 [wzięcie zakładnika], oraz w art. 280 [rozbój], może odpowiadać na zasadach określonych w tym kodeksie, jeżeli okoliczności sprawy oraz stopień rozwoju sprawcy, jego właściwości i warunki osobiste za tym przemawiają, a w szczególności, jeżeli poprzednio stosowane środki wychowawcze lub poprawcze okazały się bezskuteczne.”⁸

To właśnie podmiot czynu decyduje o tym, że dane zachowanie będzie postrzegane jako przestępstwo, a innym razem jako czyn karalny. O ile ustawodawca w kodeksie karnym nie przewidział przypadków wyłączenia nieletniego z odpowiedzialności karnej, o tyle jedynie kilka wykroczeń będzie mogło stanowić czyn karalny, tzn. będzie można pociągnąć nieletniego do odpowiedzialności karnej. Przepisy te były wymienione już wcześniej.

Podmiot czynów w kodeksu wykroczeń jest rozumiany analogicznie jak w kodeksie karnym.

W niniejszej pracy będę się posługiwała wielokrotnie pojęciem przestępczości nieletnich, chociaż jest ono nieostre i według mnie zbyt wąskie. Zjawisko przestępczości ściśle wiąże się z przestępstwem, a przecież, jak wyżej przytoczono, nieletni nie popełniają przestępstw, a jedynie czyny karalne. Jednakże potocznie naruszanie prawa karnego, materialnego przez osoby, które nie ukończyły 17 lat jest nazywane przestępczością nieletnich. Z drugiej strony nieletni dopuszczają się również niektórych czynów karalnych skodyfikowanych w kodeksie wykroczeń, a przecież, te zachowania nie są przestępczością, a jedynie wykroczeniami. Stąd też zbyt wąski zakres tego pojęcia. Jednakże opierając się na powszechności tego pojęcia, stanowisku doktryny prawnej jak również samej wygody, w tej pracy to pojęcie również będzie używane, ale w rozumieniu całokształtu naruszeń, norm prawa karnego materialnego i prawa wykroczeń przez nieletnich. Tylko z takim zastrzeżeniem należy używać tego pojęcia.

Nieletni w prawie karnym

Począwszy od Starożytności, dzieci i młodzież zawsze byli traktowani łagodniej przez prawo karne. Ponadto, zupełnie małe dzieci nie podlegały żadnej karze, jako nieświadome sprawianego zła. Już rzymskie prawo XII tablic z 445 r. p.n.e., przewidujące surowe kary dla złodziei głosiło, że nieletni mieli być oddani od opieki pretora i naprawić szkodę, zatem łagodniej niż dorośli. W podobnym tonie wypowiadały się późniejsze kodeksy innych państw. Co ciekawe, do czasów cesarza Justyniana w prawie rzymskim granicę nieletniości odnoszono jedynie do dziewcząt, stawiając ją w wieku lat 12. Justynian, podniósł ją do lat 14, zaś cesarz Teodozjan określił wiek dziecięcy na lat 7.

⁸ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997r., Kodeks karny, (Dz. U. z dnia 2 sierpnia 1997r.), Dz. U. 97.88.553.

W VI w. n.e. w starożytnym Rzymie wyodrębniono następujące granice wiekowe odpowiedzialności karnej:

- dzieci (*infantes*) do 7 roku życia uznawano za nieodpowiedzialne za swe czyny;
- niedojrzali (*impubres infantia majores*), ponosili odpowiedzialność pod warunkiem, że „ze względu na swój rozwój umysłowy mieli możliwość zrozumienia swojego czynu, wówczas niedojrzałość stanowiła podstawę do złagodzenia kary”: dziewczęta w wieku 7-12 lat, chłopcy w wieku 7-14 lat;
- dojrzały niedorośli (*pubres vigintiquinque anni minores*), w zasadzie podlegali tym samym sankcjom co dorośli, niekiedy tylko stosowano nadzwyczajne złagodzenie kary: dziewczęta w wieku 12 – 25 lat, chłopcy w wieku 14 – 25 lat.

„M. H. Veillard-Cybulsky podaje, że w 1814 r. Sąd Karny Old Bailey w Londynie skazał na śmierć pięcioro dzieci w wieku od 8 do 12 lat.” Musiało to wywołać pewne wrażenie na współczesnych, gdyż rok później, w 1815 r. zaczęła się w Anglii dyskusja na temat „przestępczości nieletnich”, nowopowstałego pojęcia. Powstało towarzystwo założone przez Petera Bedford'a, mające na celu zapobieganie przestępczości nieletnich i badanie jej źródeł. To rozpoczęło dyskusję nad przestępczością nieletnich na całym świecie. Parę lat później podobne inicjatywy powstały w Stanach Zjednoczonych, Kanadzie.¹⁰

Jakkolwiek przestępczość nieletnich jest zjawiskiem marginalnym w porównaniu z przestępczością dorosłych, to jednak nie należy jej z tego powodu lekceważyć. Kryminolodzy wskazują, że przestępczość wzrasta wraz z wiekiem, a także, iż zależy ona od stopnia rozwinięcia kraju, w której do niej dochodzi. Przestępczość nieletnich stanowi znacznie większy problem w krajach lepiej rozwiniętych, o większych terenach uprzemysłowionych, zaś mniejszy w krajach rolniczych, mało rozwiniętych.

Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości w 1918 roku, na terenie nowopowstałego państwa polskiego obowiązywały trzy kodeksy karne: austriacki z 1852 roku, niemiecki z 1871 roku oraz rosyjski z 1903 roku. Kodeksy te regulowały odpowiedzialność karną nieletnich na poziomie lat 10 (kodeksy rosyjski i austriacki), natomiast kodeks niemiecki ustalał dolną granicę odpowiedzialności na wiek 12 lat. Wobec nieletnich stosowano kary podobne jak wobec dorosłych, z ewentualną możliwością zamiany, jedynie kodeks rosyjski przewidywał umieszczenie nieletniego w zakładzie poprawczo-wychowawczym. Na pozostałych terenach pozaborowych nieletni odbywali kary w więzieniach z dorosłymi.

Kodeks Karny z 1928 r. przewidywał trzy rodzaje kar dla nieletnich. Były to: dozór rodziców lub opiekunów, dozór kuratora dla nieletnich, bądź też zatrzymanie w schronisku dla nieletnich.¹¹

Rozdział XI kodeksu karnego z 1932 roku *Postępowanie z nieletnimi* obowiązywał aż do maja 1983 roku, czyli do wejścia w życie ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich. To dużo czasu biorąc pod uwagę ogrom zmian, które dokonały się w tym czasie w społeczeństwie polskim. Już po II WŚ dostrzegano potrzebę zmiany kodeksu i karnego, czego rezultatem są projekty kodeksu z 1951

⁹ M. Korcyl-Wolska: *Postępowanie w sprawach nieletnich*. Kraków 2004, s.17-18

¹⁰ M. H. Cybulsky: *Nieletni przestępcy w świecie*. Warszawa 1968, s. 14, podają za: M. Korcyl-Wolska, op. cit., s. 15-16

¹¹ M. Korcyl-Wolska, op. cit., s. 47

i 1956 roku. Zawierały one także zmiany w prawie nieletnich, jednak w następnych latach zdecydowano o konieczności powstania jednej spójnej ustawy dotyczącej nieletnich, zawierającej zarówno przepisy materialne, proceduralne, jak i wykonawcze. Ówczesny Minister Sprawiedliwości powołał do życia specjalną komisję, której zadaniem było stworzenie takowej ustawy. Do roku 1982 powstało kilkanaście projektów ustawy w ramach Ministerstwa Sprawiedliwości oraz Ministerstwa Oświaty i Wychowania.¹²

Art. 69 § 1 kk z 1932r. mówi, iż nie ulega karze: „nieletni, który przed ukończeniem 13 lat popełnił czyn zabroniony pod groźbą kary” oraz „nieletni, który po ukończeniu 13 lat, a przed ukończeniem 17 lat, popełnił czyn taki bez rozeznania, tj. nie osiągnąwszy rozwoju umysłowego i moralnego w takim stopniu, by mógł rozpoznać znaczenie czynu i kierować swem postępowaniem”.¹³

Kodeks z 1969 roku utrzymał przepisy z 1932r., podobna granica wiekowa istnieje i dziś w u.p.n., jednak wprowadził on znaczącą elastyczność co do wieku, od którego zaczyna się odpowiedzialność karna dorosłych. Kodeks utrzymał zasadę, że generalnie odpowiedzialność rozpoczyna się wieku lat 17, jednak, w przypadku poważnych przestępstw, jak zbrodnia przeciwko życiu, zbrodnia zgwałcenia, rozboju lub zbrodnia przeciwko bezpieczeństwu powszechnemu, umyślnie ciężkie uszkodzenie ciała lub ciężki rozstrój zdrowia, nieletni, który ukończył lat 16 mógł odpowiadać karnie jak dorosły. Zwłaszcza, jeśli przemawiały za tym okoliczności sprawy oraz stopień rozwoju sprawcy, postawa nieletniego, jego właściwości i warunki osobiste, a zwłaszcza bezskuteczność poprzednio stosowanych środków wychowawczych i poprawczych.¹⁴ Wcześniej nie było takiej możliwości. Dziś, zgodnie z art. 10§2kk, nieletni w przypadku popełnienia szczególnych zbrodni może odpowiadać jak dorosły począwszy od lat 15, o czym pisałam już wcześniej.

Kodeks z 1969 roku pozostawiał dodatkowo sporą dowolność w ferowaniu wyroków przez sądy, ze względu na osobę sprawcy lub okoliczności popełnienia przestępstwa. Art. 9§2 mówi: „Nieletni, który po ukończeniu lat 16 popełnia zbrodnię przeciwko życiu, zbrodnię zgwałcenia, rozboju lub zbrodnię przeciwko bezpieczeństwu powszechnemu albo umyślnie powoduje ciężkie uszkodzenie ciała lub ciężki rozstrój zdrowia, może odpowiadać na zasadach określonych w tym kodeksie, jeżeli okoliczności sprawy oraz właściwości i warunki osobiste sprawcy za tym przemawiają, a zwłaszcza gdy poprzednio stosowane środki wychowawcze lub poprawcze okazały się bezskuteczne”.

Z kolei, jeśli wszystkie te elementy przemawiały na korzyść sprawcy, mogło się zdarzyć, że sprawca, który ukończył już lat 17 a przed ukończeniem lat 18 odpowiadał jak nieletni, czemu podstawę prawną daje art. 9§3. „W stosunku do sprawcy, który popełnił występki po ukończeniu lat 17, lecz przed ukończeniem lat 18, sąd zamiast kary stosuje środki wychowawcze albo poprawcze przewidziane dla nieletnich, jeżeli okoliczności sprawy oraz właściwości i warunki osobiste sprawcy za tym przemawiają”.¹⁵

Podobnie było także w kodeksie z 1932 roku. §2 artykułu 69 wymienia następujące środki wychowawcze stosowane wobec nieletnich: upomnienie, oddanie pod dozór odpowiedzialny rodzicom, dotychczasowym opiekunom lub specjalnemu

¹² B. Stańdo-Kawecka: *Prawne podstawy resocjalizacji*, s. 233

¹³ Ustawa z dnia 11 lipca 1932r., *Kodeks karny*, Dz.U.32.60.571

¹⁴ B. Stańdo-Kawecka, op. cit., s. 233

¹⁵ Ustawa z dnia 19 kwietnia 1969r., *Kodeks karny*, Dz.U.69.13.94

kuratorowi, oraz umieszczenie w zakładzie wychowawczym. Art. 71 mówi, kiedy można je zastosować. „Sąd mocen jest zastosować środki wychowawcze wobec nieletniego, który popełnił z rozeznaniem czyn zabroniony pod groźbą kary, jeżeli ze względu na okoliczności czynu, charakter nieletniego albo warunki jego życia i otoczenia, umieszczenie go w zakładzie poprawczym nie jest celowe. Jednakże kodeks ten pozostawia pewną furtkę dla sędziów w przypadku nieletnich wyjątkowo opornych na działania wychowawcze prowadzone względem niego, o czym mówi art. 73§3: „Jeżeli w okresie próby nieletni źle się prowadzi, sąd na wniosek zarządu zakładu wychowawczego, kuratora, ojca, matki lub opiekuna nieletniego, albo z własnej inicjatywy, może odwołać zawieszenie i umieścić nieletniego w zakładzie poprawczym”.¹⁶

Resocjalizacja a wychowanie

Kara jest negatywną reakcją państwa na zachowania niezgodne z prawem i ma ona 3 cele:

- 1) Realizowanie prewencji ogólnej – powszechny w społeczeństwie oddźwięk wymierzenia kary oraz jej powszechne oddziaływanie.
- 2) Realizowanie prewencji szczególnej – powstrzymanie jednostki skazanej od dalszego naruszania prawa w przyszłości – oddziaływanie indywidualne.
- 3) Realizacja społecznego poczucia sprawiedliwości, a niekiedy i odwetu.

Środki wychowawcze są podejmowane w innych celach. Najlepiej to precyzuje preambuła ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich, która brzmi następująco:

„W dążeniu do przeciwdziałania demoralizacji przestępczości nieletnich i stwarzania warunków powrotu do normalnego życia nieletnich, którzy popadli w konflikt z prawem, bądź zasadami życia społecznego, oraz w dążeniu do umacniania funkcji opiekuńczo-wychowawczej i poczucia odpowiedzialności rodzin nieletnich a świadomych swych obowiązków członków społecznego stanowi co następuje”.

Jak widać zakres i cel stosowania środków wychowawczych jest znacznie szerszy. Uwidacznia się tu zarówno element popadnięcia w konflikt z prawem, jak również naruszenia zasad współżycia społecznego, ale też umacnianie funkcji opiekuńczo-wychowawczej rodzin. Takich stwierdzeń nie znajduje się ani w kodeksie karnym ani w kodeksie wykroczeń. Odzwierciedleniem powyższego jest właściwość rzeczowa orzekania w sprawach nieletnich. Sprawy przeciwko nieletnim leżą w gestii sądu rodzinnego. Są to zwykle wydziały rodzinne i nieletnich w sądach rejonowych. Jak już wspomniano wcześniej, nieletnim nie wymierza się kar poza jednym przypadkiem, o którym mówi art. 10§2 k.k., a brzmi: „nieletni, który po ukończeniu 15 lat dopuszcza się czynu zabronionego określonego w art.134, art.148 § 1,2 lub 3, art. 156 § 1 lub 3, art. 163 § 1 lub 3, art. 166, art. 173 § 1 lub 3, art. 197 § 3, art. 252 § 1 lub 2 oraz w art. 280 może odpowiadać na zasadach określonych w tym kodeksie, jeżeli okoliczności sprawy oraz stopień rozwoju sprawcy, jego właściwości i warunki osobiste za tym przemawiają, a w szczególno-

¹⁶ Ustawa z dnia 11 lipca 1932r., *Kodeks karny*, Dz.U.32.60.571.

ści, jeżeli poprzednio stosowane środki wychowawcze lub poprawcze okazały się bezskuteczne”.¹⁷

Jak widać stosowanie zasad ogólnych kodeksu do nieletnich jest uwarunkowane jego postawą oraz stosowaniem wcześniej, bezskutecznie środków wychowawczych. Jest to wyjątek od art. 5 Ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich i zastrzeżony jest do czynów szczególnych o największej społecznej szkodliwości. Ale § 3 tego przepisu mówi: „ w przypadku określonym w § 2, orzeczona kara nie może przekroczyć 2/3 górnej granicy ustawowego zagrożenia przewidzianego za przypisane sprawcy przestępstwo; sąd może zastosować także nadzwyczajne złagodzenie kary”.¹⁸

Ustawodawca ograniczył tu ferowanie wyroków przez składy orzekające sądów kierując się dobrem nieletniego i nadzieją na właściwą resocjalizację nieletniego sprawcy.

§ 4 tego artykułu idzie jeszcze dalej, a brzmi następująco: „w stosunku do sprawcy, który popełnił występki po ukończeniu lat 17, lecz przed ukończeniem lat 18, sąd zamiast kary stosuje środki wychowawcze, lecznicze albo poprawcze przewidziane dla nieletnich, jeżeli okoliczności sprawy oraz stopień rozwoju sprawcy, jego właściwości i warunki osobiste za tym przemawiają.”¹⁹

W tym przypadku ustawodawca pozostawił składom orzekającym furtkę do stosowania środków wychowawczych w stosunku do nieletnich, którzy mieli ukończone w momencie popełnienia czynu zabronionego 17 rok życia a nie mieli ukończonych lat 18. Takie postępowanie sądu jest również uwarunkowane postawą sprawcy, jego warunkami osobistymi, jego rozwojem i właściwościami.

Wiesław Wojciech Szczęsny uzasadnia stosowanie środków wychowawczych w miejsce poprawczych Preambułą Ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich, która ma dwa podstawowe cele. Pierwszy z nich to „przeciwdziałanie demoralizacji i przestępczości oraz stwarzanie warunków powrotu do normalnego życia społecznego”. Drugim celem zaś jest umacnianie funkcji opiekuńczo-wychowawczej rodziny nieletniego i wzrost poczucia jej odpowiedzialności za nieletniego, by ten stał się odpowiedzialnym dorosłym członkiem społeczeństwa.²⁰

Dlatego, w stosunku do nieletnich stosuje się następujące środki wychowawcze, które wymienia art. 6 cytowanej ustawy:

„wobec nieletnich sąd rodzinny może:

- 1) udzielić upomnienia
- 2) zobowiązać do określonego postępowania, a zwłaszcza do naprawienia wyrządzonej szkody, do wykonania określonych prac lub świadczeń na rzecz pokrzywdzonego lub społeczności lokalnej, do przeproszenia pokrzywdzonego, do podjęcia nauki lub pracy, do uczestniczenia w odpowiednich zajęciach o charakterze wychowawczym, terapeutycznym lub szkoleniowym, do powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach albo do zaniechania używania alkoholu lub innego środka w celu wprowadzenia się w stan odurzenia,

¹⁷ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997r., Kodeks karny, (Dz. U. z dnia 2 sierpnia 1997r.), Dz. U. 97.88.553.

¹⁸ Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich, Dz. U. z dnia 26 października 1982r., Dz.U.02.11.109.

¹⁹ Ibidem

²⁰ W. W. Szczęsny: *Zarys resocjalizacji z elementami patologii społecznej i profilaktyki*. Warszawa 2003, s. 56

- 3) ustanowić nadzór odpowiedzialny rodziców lub opiekuna,
 - 4) ustanowić nadzór organizacji młodzieżowej lub innej organizacji społecznej, zakładu pracy albo osoby godnej zaufania – udzielających poręczenia za nieletniego,
 - 5) zastosować nadzór kuratora,
 - 6) skierować do ośrodka kuratorskiego, a także do organizacji społecznej lub instytucji zajmujących się pracą z nieletnimi o charakterze wychowawczym, terapeutycznym lub szkoleniowym, po uprzednim porozumieniu się z tą organizacją lub instytucją,
 - 7) orzec zakaz prowadzenia pojazdów,
 - 8) orzec przepadek rzeczy uzyskanych w związku z popełnieniem czynu karnego,
 - 9) orzec umieszczenie w rodzinie zastępczej, placówce opiekuńczo – wychowawczej albo ośrodka szkolno – wychowawczym,
 - 10) orzec umieszczenie w zakładzie poprawczym,
- zastosować inne środki zastrzeżone w niniejszej ustawie do właściwości sądu rodzinnego, jak również zastosować środki przewidziane w kodeksie rodzinnym i opiekuńczym”.²¹

Obecnie nieletni począwszy od 13 roku życia są karnie odpowiedzialni za swoje czyny. Dziecko poniżej tego wieku nie jest odpowiedzialne za swój czyn. Dlatego nie może zostać ukarane, jakkolwiek można dla takiego nieletniego zastosować środek wychowawczy. Nie możemy jednak korekcyjnego wychowania nieletnich opierać jedynie na systemie prawnym. Będzie ono skuteczne jedynie wtedy, gdy zastosujemy całościową terapię systemową środowiska, w którym obraca się nieletni, a więc także rodziny i szkoły.

²¹ Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich, Dz. U. z dnia 26 października 1982r., Dz.U.02.11.109.